

Acta synodi provincialis extraordinariae, uytgeschreven ¹⁾ *van Sijn Gn. stadtholder und den E. E. heeren Gedeputeerden der stad Groningen und Omlanden, begonnen in Groningen den 7^{den} Septembris ende geeyndigt den 10^{den} ejusdem anno 1618.*

Sessio 1^a den 7^{en} Septemb. hora 3^a pomeridiana.

1. Is synodus van GEORGIO PLACIO, jongstgeholden synodi praeside, met den gebede aengefangen.

1) „Acta—uytgeschreven” YY heeft: „Acta extraordinariae synodi provincialis (haec fuit secunda anni 1618 et XXV in ordine) uthgeschreven”.

Acta syn. provinc. VII.

2. Syn uyt allen classibus deser provincie volgende personen met credentien verschenen, gecompereert und in censura inculpabel befunden synde, om sessie tho hebben toegelaten:

ex classe Groningana:

Dn. CORNELIUS HILLENIUS, prediger in Groningen,
Dn. HUBERTUS BRUCHERUS, p. in Haren,
Dn. licent. EGBERTUS HALBES, senior;

ex classe Dammonensi:

Dn. GEORGIUS PLACIUS, p. Dammonensis,
Dn. TITUS THEODORI, p. in Slochteren,
D. REGNERUS WOLFFIUS, p. in Weywert;

ex classe Loppersumana:

Dn. JOACHIMUS ZORIUS, p. in Loppersum,
Dn. WILHELMUS WALRAVEN, p. in Westerembden,
de E. E. joncker JOHAN RUYFFELAERT, senior van Stedum opt Woel;

ex classe Middelsumana:

Dn. WOLFGANGUS AGRICOLA, p. in Bedum,
D. ANDREAS STRAETMANNUS, p. in Suytwolda,
D. JOACHIMUS BORGESIUS, p. in Westerwytwert;

ex classe Eneverumana:

Dn. JOHANNES SCHMALZIUS, p. in Tynallinga,
D. PETRUS CRUSIUS, p. in Saxumhuysen,
D. BERNHARDUS SAGITTARIUS, p. in Eneverum;

ex classe Suijthorrumana:

D. BERNHARDUS ANDREAE, p. in Esinga,
D. JOHANNES LUBBERTI, p. in Grypskercke,
D. GERARDUS VALCKIUS, p. in Olde und Nihehoven;

ex classe Oldampt:

D. WIGBOLDUS HOMERI, p. in Midwolda,
D. JOHANNES LOLINGIUS, p. tho Noortbroek,
D. STEPHANUS KOHNIUS, p. in Bourtanga.

3. *Censure over eenige credentien* 1). — Synodus in eenige credentien, den E. broederen van verscheyden classibus mitgegeven, de gewoonlycke clausulam desiderende (alsdat classis sich den judicio synodi submittere, derselven resolutien aenneme tho achtervolgen) daerenboven aenmerckende, dat de restriction, van eenen classe haren credentzbrief inverlyvet (alsdat hare deputati sich sullen hebben tho reguleren na haer classicael boeck), niet alleen niet gewoontlyck is, sonderen tho praejudicie des synodi

1) De randschriften in deze acta, die ook in YY voorkomen, ontbreken in ZZ.

conde geduydet worden, res. synodus, oft sij wel voor ditmael in der verandtwordinge der tegenwoordige h. broederen, over dese hare credentien gedaen, acquiesceert erachtende, dat de faulte meest by den schryveren derselver syn begaen, doch de classes hiermede wil vermaendt hebben, dat hiernamaels in sulcken saecken voorsichtiger gehandelt und die voorsorge gedragen werde van de classibus, dat op anderen tijden de credentzbriefen in debita forma gestelt werden, unde hebben classes hare deputatos eeniger poincten wegen te belasten, dat denselvegen particuliere instructien daarvan gegeven werde.

4. *Electie praesidis, assessoris et scribae.* — Syn met gemeijne stemmen cligeert in synodi hujus praesidem D. CORNELIUS HILLENUS, in assessorem D. WOLFGANGUS AGRICOLA, in scribam GEORGIUS PLACIUS.

5. *Professores theologiae ad synodum te noodigen etc.* — Is van D. praeside voorgesteld, dewyle in synodo nationali Dordracena anno 78 luyth des 52^{en} articuli goetgevonden und resolveert is, dat soo classes oft synodi quamen tho vergaderen in plaetsen, daer professores theologiae syn, deselve sullen begroetet werden sulcken classicalen of synodalen vergaderyngen by tho wonen und met haren raedt und instemmingen tho assisteren, of deswegen D. D. GOMARUS, synde van den theologis alleen tegenwoordig in Groningen, niet solde begroetet worden.

Res. Welckes, dewijle synodus sich heeft laten gefallen, syn D. praeses und D. assessor belastiget sulckes nomine synodi aen D. D. GOMARUM te versoecken.

6. *Predicatie op Mittweeke nomine synodi.* — Heeft D. praeses uyt begeerte D. BERNHARDI THEODORICI, pastoris Groningani, aengediendt und versocht, dat op volgende Midtweken een uyt dese vergaderinge syne vices int predigen wolde vertreden volgende de synodale resolutien, nu etlycke jaren achtervolgt, waerthoe D. JOACHIMUS BORGESIUS, p. in Westerytwert (synde de ordininge gecomen ad classem Middelsumanam) genomineert is.

7. *Tydt der vergaderinge.* — Is besloten morgen om 9 uren weder tho vergaderen.

Heeren Gedeputeerde te versoecken. — Desgelycken van D. praeside und assessore begeert, dat hare w. de E. E. h. Gedeputeerden versoecken wolden, daromit uyt haren collegio eenige heeren mochten committeert werden desen synodo als gewoonlyck by te wonen.

Sessio 2^a, 8 Septembris hora 9 antemeridiana.

1. *Rapport van wegen D. D. GOMARI excuse om niet te compareren.* —

Heeft D. praeses relateert, dat syne w. neffens D. assessore D. D. GOMARO des synodi versoeck insinueert hadden, ende dat D. D. twaer geneyget und bereydt was den synodo to wilfahren, sich averst excuserende, dat solckes niet conde geschieden buyten versuuymentisse der lectionum und nootwendiger occupationen, voorneemlyck wegen eener disputation, soo geholden solde worden, begeerende dat synodus dese syne excusation und uytblyven ten besten wolde opnemen, verclarende oock indien synodus syn advys und stemme over eenige puncten solde forderen, bereydt und willig tho syn den synodo na vermogen daermet tho dienen.

Wordt wederom aen D. D. GOMARUM gesonden. — In welke excusation D. D. GOMARI synodus niet acquiescerende, heeft D. STRATEMANNUM met D. licentiaato 1) HALBES afgeveerdigt nochmaels syne E. te begroeten, dat deselve onbeswaert wolde syn, wo niet desen voormiddag doch tenminsten na den middag in synodo to verschynen und denselven in dese wichtige saecken, die den lectionibus und anderen occupationibus behooren voortgetrocken te werden, mit syn raedt und stemme behulplick te syn, welckes van D. STRATEMANNO und D. licent. HALBES alsoo baltt verrichtet is.

Belovet te comen. — Und heeft D. D. GOMARUS belovet sich opt begeeren der heeren broederen in tho stellen.

2. *Rapport van wegen der E. E. heeren comparitie.* — Heeft D. praeses mede den synodo te verstaen gegeven, dat hy neffens D. assessore mit den E. E. BOCCO AUMA 2), idtzo praesiderende in den collegio des heeren Gedeputeerden, gesproken hadde, dat eenige uyt den collegio, gelyck gewoonlyck is, der synodalen vergaderinge und handelynge mochten bywonen, waerop syne E. E. belovet heeft, dat sulckes solde geschien.

Dewyle averst tegenwoordig noch niemandt was van den voorss. collegio gecompariert, syn D. CRUSIUS ende D. BORGESIUS aen dat collegium wederom gesonden uyt namen des synodi te versoecken, dat de E. E. heeren uyt haren middel wolden believe te committeren sodanige, die der religion toegedaen und membra ecclesiae syn, gelyck geschiet is.

Comparitie der E. E. heeren ende D. D. GOMARI. — Unde syn daerop in synodo tot dien eynde erschienen de E. E. JOHAN DREWS und de E. E. BOCCO AUMA 2), waerna D. D. sich oock ingestellet, die deswegen van den praeside nomine synodi syn bedancket worden.

3. *Uytschryvinge ende articulen des synodi nationalis.* — Hebben de tegenwoordige heeren Gedeputeerden des collegii die uytschryvinge des

1) „licentiaato” naar YY. Onze cod. heeft de afkorting „li”.

2) „Auma” YY heeft „Auwema”.

synodi nationalis und d'articulen dienaongaende, bij den Hooch Mogenden heeren Staten Generael gearresteert und gestelt, den synodo insinueert.

Die voorgelesen synde 1), soo heeft synodus tot achtervolginge volgender puncten volgende resolutie genomen.

4. *In actis synodorum na te sien, of cenige saken ad synodum nationalem gerefereert syn.* — Eerstlyck aengaende de quaestien ofte swaricheyden, soo in provincialen synodis niet hebben connen afgehandelt werden, sonderen ad synodum nationalem geremitteert syn, siet synodus voor goet aen, dat de acta synodorum praeteritarum in dese provincie van anno 94 aen doorgesien, und die saken, soo tot den synodum nationalem refereert syn, gecolligeert und den synodo bekendt gemaect worden. Und om sulckes te verrichten syn D. BERNHARDUS ANDREAE ende D. WALRAVEN bestemmet worden.

5. *Dat de vyf articule ende ander dwalingen der Arminianen sullen ondersocht werden.* — Aengaende de 5 articulen, soo van den Remonstranten in controversiam getogen, die na goetvindinge der Hooch Mogende heeren Staten Generael in synodo nationali sullen geexamineert worden, is van D. praeside voorgesteld, dewyle niet alleen de gereformeerde leere door de vijf articulen, in der conferentie gestelt, van den Harminianen ende Vorstianen bestreden, sonderen vele andere grove dwalingen daeronder schuylen, und meer articulen und puncten der waren gereformeerden religion aengevochten worden, oft niet noodig solde syn, dat niet alleen op de voors. 5 articulen, sonderen op alle articulen der gereformeerder leere na ordre des Heydelbergschen Catechismi und der Nederlandtscher kercken Confession, und woefeerne der Harminianen gevoelen und schriften daermet overeencomen of niet, gelettet worde tho merder openbaringe der valscher leere der adversanten und tho befestigung und versterckung der rechtgelooviger kercken.

Res. synodus, dat solckes goet und noodtwendig sal syn.

Sessio 3^a hora 2^a pomerid. 8° Septembris.

1. *Oordeel des synodi over de 5 articulen der Remonstranten.* — Fuis precibus sindt de 5 articulen, gelyck se van den Remonstranten in der conferentie gestellet und van henselvest in horen eygen schriften ende boecken verclaret worden, in der vreesse des Heeren overdacht und na den regel des geloovens der h. schrift examineert worden. Und verclaert synodus eynhellig:

Over den 1sten artyckel. — Aengaende den 1^{en} articulum van der prae-

1) „synde” YY heeft „sijn”.

destination, dat deselve Godes woordt niet is conformlyck gestelt und insonderheydt na hoer eygen verclaringe, soo in der conferentia als andere horen schriften by henselven over dussen artyckel gedaen, gantzlyck stryde tegen Gods h. woordt und gevoelen der rechtgelooviger kercken.

Over den 2^{en}. — Desgelycken van den 2^{en} articulo, dat Christus voor alle und een yder gestorven sy etc., verclaert synodus, dat deselve directelyck tegen de h. schrift stryde, und van den Remonstranten vreemde und onschriftmatige reden in denselven gebruyckt worden.

Over den 3^{en}. — Tertius articulus van de oorsaecken des geloofs, oft het wol in rechten verstandt konde geduldet worden, jedoch ten aensien harer verclaringen und geduirige leer der Arminianen van desen puncte, werdt gelyckerwyse als onschriftmatig und bedrieglycken gestelt, van synodo verworpen.

Over den 4^{en}. — Articulum quartum van de werkingen der genade Godes, item de gratia resistibili etc. verwerpt synodus mede ten aensien sonderlyck harer eygen verclaringe und clausulam, desen articulo bygevoegt, als valsch und mit Godes woordt strydig.

Over den 5^{en}. — Articulus quintus aengaende dat gevoelen und twijffel der Arminanen, soo van de volharding der gelooviger als derselver totale und finale afwyckinge van Christo, werdt mede als onrecht und tegen Godes woordt, natuir und beloften strydende verworpen.

Sessio 4^a, 9° Septembris hora 9^a ante meridiem.

1. *Of eenige te citeren syn.* — Is van D. praeside omgefraget, of eenige classes in saken und quaestien mede aengaende personen, die absent syn, synodum hadden te consuleren, opdat d'absentes, soo idt noodig und doenlyck was, mochten om te compareren citeert worden.

Classis Loppersumana doleert over eenen Viro tot Garsshuysen. — Is daerop alleen van classis Loppersumanae deputatis voorgestellet, dat haer classis doliantien hadde over D. VIRUM, voceert thom pastorem und wonende in Garshuysen, in welcker saken sy uyt last hares classis des synodi advys und raet hadden te versoecken.

Res. synodus, dewyle D. VIRUS absent und de tydt tho kort is hem te verwittigen, oock in negestgehouden synodo alreede etwas in deser saecke gedaen is, dat de reste, soo niet kan in classe Loppersumana afgehandelt worden, ad deputatos synodi devolveert wordt, conform der resolutie des voorgangenen synodi.

2. *Gravamina, die ad synodum nationalem dienen gebracht te worden.* — Sint volgende gravamina van den classibus ingebracht und noodtwendig

befunden, dat deselve nomine hujus synodi den aenstaenden synodo nationali voorgesteld werden, als het mede den landtstanden sal believen und van denselvigen approbeert worden.

1. *Van een algemeyne kerckenordininge ende gelyckheydt der ceremonien.* — 1. Dat een algemeene kerckenordininge in synodo nationali verfeerdiget werde, waerin van het beroep der dienaren der kercken, van wien und woe deselvige behoort te geschieden, daerbenevens oock van gelyckheydt der ceremonien und der feestdagen gehandelt werde.

2. *Van een gemeyne eheordininge.* — 2. Dat oock een algemeene eheordininge, daerna een ygelyck sich hebbe tho richten, gestellet werde.

3. *Vant misbruyck der geestelycker ende kerckengoederen.* — 3. Dat de misbruycken der geestelycken und kerckengoederen gecorrigeert und gebetert moge worden.

4. *Of eener, in syn ouderdom alleen van den Wederdooperen gedoopt synde ende hem nu by ons gevende, ten avontmael begeert te begeven, eerst dient by ons gedoopt te worden.* — 4. Wat men solde doen, wan yemandt van der Wederdooperye, soo niet in syn jonckheydt maer van den Wederdooperen to syn jaren gecomen synde gedoopt is, nu sich tho der Reformeerden kercken begeeft und tho den avondmale des Heeren toegelaten te worden begeeren wurde, of hy, te voren van den Wederdooperen gedoopt synde, in onsen kercken behoefte eerstlyck gedoopt tho syn.

5. *Vant weeren der conventiculen der Papisten ende Wederdooperen.* — 5. Dat oock der Papisten und Wederdooperen hoog schadelyycke conventiculen van der christlycker overheydt ernstlyck afgeschaffet und verboden mogen worden.

6. *Van de onbehoorlycke vuyttingen ende doodbieren.* — 6. Dat de onbehoorlycke utyngen und doodbieren, woe niet gantscholycken afgeschaffet, doch ten weynigsten met meerder moderation mogen gehalten worden, tenware dat onderdussen de standen van Stadt und Omblanden, daertoe door deputatos synodi versocht synde, door behoorlycke middelen solcke abusen mochten affschaffen oft deswegen orden stellen.

7. *Van de legibus sumptuariis, de excessive bruyloften ende dansen der lidmaten.* — 7. Dat oock leges sumptuariae gestellet, insonderheydt de excessive bruydtloften door de christelycke magistraten gematiget, und dat dantzen onder der ledematen der gemeynte eens voor all afgeschaffet werde.

8. *Dat alle drie jaren synodus nationalis moge gehouden worden.* — 8. Dat men by den Hoog Mogenden heeren Staten Generael aenholde om eenmael vast und seker te ordineren, dat alle drie jaren een synodus nationalis tho onderholdinge der waren christelycken religion und disciplyn der kercken aengesteld und gehalten werde, na luyt und inhoudt des 44^{en} artyckels synodi nationalis Hagiensis.

9. *Waervoor te houden sy de doop ende copulation der omloopende papen.* — 9. Wat van der doope und copulation, by den omloopenden papen administreert, tho holden sy, van welcken vaganten men niet weten can, oft sy van den Papistischen kercken authorizeert syn tho doopen oft niet, und word begeert, dat tegenwoordige synodus nationalis hierop wolde naerder verclaringe doen van die antwoordt, in synodo nationali Middelburgensi op den quaestionem 73 gegeven.

10. *Hoe men met die sal handelen, die niet weten, of sy gedoopt syn ende daerover ongerust syn.* — 10. Desgelycken woe men mit den persoonen, van welcken men niet can weten, of se in hare jonckheydt gedoopt syn ofte niet, sy selve daeraen twyffelende und deswegen ongerust synde in haer gemoedt, sal handelen.

3. *Van de redgers, die op geltstraffe den doop voorderen, ende tgeldt ontfangen hebbende die naderhandt met vreden laten.* — Is van classe Middelsumana den tegenwoordigen synodo voorgestellet und remedium versocht tegen die redgers, die by geltstraffe den luyden gebieden hare kinderen ter doop te brengen, averst dat geldt genoten hebbende sie namaels met vreden laten.

Res. synodus, dat classis, daervan exempel hebbende, hetselvige den deputatis synodi bekendt maecke, die by den E. E. heeren Gedeputeerden sullen aenholden, dat daerinne moge geremedieert werden.

4. Classis 1) Enerumana int particulier doleert:

1. *Vant misbruyck der vicarien ende praebenden tot voorderinge der Paepscher afgoderie.* — 1. Dat de geestelycke goederen als vicarien und praebenden seer werden misbruyckt, oock mede tot bevorderinge und onderholdinge der Papistischer afgoderie int stift Munster ende benachbuyrde landen.

2. *Van kerckvoogden, die geen lidtmaten en syn.* — 2. Dat soo in hare als in anderen classibus verscheyden kerckvoogden syn, die nene lidtmaten der Gereformeerde gemeynte syn, waeruyt niet gerynge onlust und moyte in der kercken ontstaet.

3. *Van diegene, die by ons gecopuleert ende gedoopt synde, by de papen weder copuleert ende gedoopt worden.* — 3. Dat eenige sich laten in onsen kercken proclameren, averst van Papistischen omloopenden papen trauwen, desgelycken eenige sich laten copuleren in onsen kercken und hore kinder doopen, averst by den Papistischen sich und hare kinderen namaels wederom laten copuleren und doopen.

Die stucken sullen deputati goede kennisse krygende aen den heeren

1) Vóór dezen regel heeft YY in margine: „Classis Enerumanae dolentium”.

remonstreren. — Res. synodus, dat classis, van sodanige stucken gewisse kennisse hebbende, sulckes mit den eersten den deputatis synodi mit den circumstantiis, soo noodig syn tho weten, sollen bekendt maecken, welcke den E. E. heeren des collegii tselve sullen remonstreren und aenholden, dat mit den eersten und mit ernst soleker onordininge moge bejegt worden.

5. *Van den Mennoniten, dien de copulatie by ons geweygert synde, in Oostvrieslant haer by de Lutersche laten copuleren, sullen de E. heeren versocht worden aen graef ENNO te willen schrijven.* — Is oock van den classe in Oldampt tho erkennen gegeven, dat Mennoniten, welcke als ongedoopte persoonen, de proclamaation und copulation in onsen kereken geweygert synde, sich in Oost-Vrieslandt by de Lutersche predigers verfoegen, de copulation van denselvigen erlangen. Und synt eenige derselvigen genoemt und die plaetse, daer se copuliert sint.

Res. synodus, dat door den E. E. heeren Gedeputeerden des collegii aen Syn Genade graef ENNO geschreven und Syn Gn. begroetet werde, dat Syn Genade believe solckes in syner graefschap te verbieden und tegen den delinquanten behoorlycken te animadverteren.

Sessio 5^a hora 3^a pomeridiana.

1. *Ontheyliginge des sabbatsdags door den pachters ende andersins* 1). — Classis Suythorrumana neffens den anderen mede doleert seer over de ontheyliginge des sabbathdags soo door de pachters als anders, und dat-selvige, oft reede de E. E. heeren Gedeputeerden een mandaet daertegen hebben laten uytgaen, doch niet cessiert sonderen veelmeer thoneemt.

Res. Synodus siet voor goedt aen, dat elck prediger sulcke abusen und nalaticheydt der redgeren den classi, daeronder sy respective gehooren, bekent sal maken, dat sulx aen den deputatos synodi sollen overschryven, welcke met allen vlydt by den E. E. heeren Gedeputeerden daerop sollen aenholden, daermet einmael ernstlyck hierin mochte versien werden.

2. *Des caspels van Wirdums clachte over het incomen D. ARNOLDI HOU-BINGII in den dienst tot Wirdum.* — Sint vulmachten des caspels Wirdum, als de eerb. POPKO ABELS und D. JOHANNES BERTLYNG, secretarius in den Dam, verschenen, clagende dat D. ARNOLDUS HUBINGIUS 2) door eenige collatoren tegen der meesten collatoren danck und der gantscher gemeynnten wille in den kerckendienst tho Wirdum is ingesettet, und den

1) „Ontheyliginge—andersins” YY heeft „Doleantie classis Suidhorrumae et aliarum over die ontheiliginge des sabbaths”.

2) „Hubingius” YY heeft „Houbingius”.

dienst aldaer verrichtet, oock van classe Loppersumana tegen ordre der kercken und resolutie des synodi op haer eerste gravamen, in jungst geholden synodo genomen, is introduceert und gemanuteneert worden tot destructie der gemeynte aldaer, versoeckende dat synodus wolde verclaringe doen, off des voorss. D. HOUBINGH beroepinge sy wettelyck ofte niet, und deselvige onwettelyck und der kerckenordininge niet conform synde, of dat caspel niet behoort te verblyven by de beroepinge aen D. pastorem in Garrelsweer, daertho sy noch geneyget waren, ofte tenminsten tot kiesinge eenes anderen pastoren moge treden, als nu und nummermeer in die beroepinge D. ARNOLDI HOUBINGH tho kunnen consenteren, doende van allen, wat by hen desfals gepasseert was, openinge.

Waertegens D. WALRAVIUS tot voorstandt des classis Loppersumanae und D. HOUBINGH ingebracht heeft:

1. Dat in aefange D. ARNOLDUS predigende met goedt genoeghen der gemeynte sy gehoord worden, averst tusschen POPKO ABELS und de juffer FROMA 1) eene particuliere quaestie erresen synde, heeft gemelte POPKO ABELS andere des caspels aen syne sydt getrocken und gesocht den pastorem tho Garrelsweer aldaer te beforderen, niet ten aensien van syne gaven und persoon (gelyck POPKO ABELS selves sich solde hebben laten vernemen), sonderen dat hy alleine der juffer mochte tegenstaen und haer voornemen verhinderen, welckes van POPKO alles ontkennt werdt.

2. Heeft D. WALRAVIUS ingebracht, dat de E. E. burgmeester GRUYS unde de E. E. heeren gecommiteerden der cloostergoederen, dese on-eenicheydt vernemende, sich daerentusschen gestelt und D. ARNOLDUM HOUBINGUM aldaer gesonden to predicken, welcke predigt den caspellyuden gevallen hebbende (welckes doch van den volmachten ontkennt werde), hebben se POPKO ABELS neffens andere des caspels Wirdum voorss., die als volmachten des voorss. caspels tho Groningen erschienen syndt, alwaer se met den voorgedachten heeren wegen der beroepinge ARNOLDI op folgende condition syn eenig worden: 1. dat ARNOLDUS by provisie op een jaer solde blyven als pastoor; 2. dat hy de 30 daelders, soo syn antecessor DUNCKERUS uyt de vicarye jaerlix hadde genoten, solde missen, daerby doende dat hy D. WALRAVIUS solckes van den E. E. burgmeester GRUYS und D. VERRUTIO, rentmeester, verstaen hadde.

Waerop tegenwoordige volmachten excipieerden, dat de committeerde des caspels Wirdum doenmaels solckes niet hadden aengenomen, sonderen allen uytstal begeert op acht dagen om datselvige den caspellyuden und den anderen collatoren tho communiceren, welcke solcken voorslach niet hebben willen aennemen, oock noch niet aen to nemen gesinnet syn.

1) „Froma” naar YY. Onze cod. heeft „Frona”.

3. Ferners heeft D. WALRAVIUS ingebracht, dat de E. E. heeren hooftmannen, door de E. E. heeren gecommiteerde van deser saecke, und insonderheydt wat D. ARNOLDO tho Wirdum bejegt was, verstandiget, eerstlyck door een mandaet den caspelluyden injungeert, dat se D. ARNOLDUM in syn predigamt solden onperturbeert laten, nachmaels na verhooringe beyder partien by sententie verclaert, dat POPKO ABELS niet qualificeert sy over de vocation D. HOUBINGH te disputeren, und dat classis op begeerent der E. E. heeren gecommiteerden, de saecke aldus staende, D. HOUBINGIUM introduceert hebbe.

De volmachten daertegen verclaerden, dat sy der heeren hooftmannen doen in syn weerden lieten blyven. Voor sooveel averst als dese sake kerckelyck was und eygentlyck tho kennisse und oordeel des synodi staende, soo erachteden sy, dat classis tegen kerckenordininge und haer eygen gravamen und daerop gefellede resolutie in negest gehaltenen synodo procedeert hadden, begeerende und verwachtende des synodi oordeel in dusser saken.

D. BERNHARDUS ANDREAE *ende* D. BERNHARDUS SAGITTARIUS *om by eenigen heeren na de wyse der vocatio D. ARNOLDI te vernemen* 1). — Res. Synodus op de saecke lettende, eer sy daerin coemt te resolveren, siet voor goet aen door eenige commiteerden uyt desen middel den E. E. borgmeester GRUYS sampt den E. E. heeren gecommiteerden to verstaen, wat order by hare E. E. int voceren D. ARNOLDI is gehalten, of sulcks is geschiet na voorgaende wettelycke proclamation und convocation der collatoren und caspelluyden, conform den landtrechte und kerckenordininge. Unde syn daerto bestemt D. BERNHARDUS ANDREAE und D. BERNHARDUS SAGITTARIUS.

Sessio 6^a, 10 Septembris hora 8 antemerid.

1. HERMANNI TRECH *versoeck om eenig voorschryven des synodi te vercrygen aen de Ho. Mo. heeren Staten Generael*. — Heeft D. HERMANNUS TRECCIUS by requeste den synodo elagende tho verstaen gegeven, dat hy doort beleydt der papen und insonderheydt des papen to Renen int stift Munster in synen aldaer liggende landen und goederen merkelycken vercortet wordt, und gesinnet is derhalven by de Hoog Mogende heeren Staten Generael dese Unieerden Provincien tho versoecken, dat hare Hoog Mog. wolde believen hem een voorschrift mede tho deelen aen de overheydt ter plaetse, dat hy in syn hebbende recht und goederen niet moge vercortet worden, oft hem mochte vergunnet worden repressalie, of dat hy sich mochte holden aen de landen und opcoemsten, soo in dese landen den papen und monnicken toestendig, beth hy tot den synen, daertoe

1) „vernemen” YY heeft „vernemen geablegiert”.

hy genoegsaem is berechtiget, moge gelangen etc. Versochte tho den eynde van den synodo, dat deselve door schriftelycke intercessie aen de Hoog Mog. heeren Staten hem wolden behulpig syn, dat hy desto lichter tho synen voornemen mochte gelangen.

De deputati sullen deselve aen den E. E. heeren Gedeputeerden versoecken. — Res. Synodus verstaende, dat solckes niet alleen D. HERMANNO TRECCIO sonderen dergelycken meer anderen, insonderheydt mede D. JOHANNI FRIDERICI, pastori in Onstwedde, van den papen der orter bejegend, siet voor goet aen, dat deputati synodi sullen by den E. E. heeren Gedeputeerden nomine synodi aenholden, dat hare E. E. selvest de saecke aen de Hoog Mog. heeren Staten Generael laten gelangen und voor gemelte broederen intercederen.

2. D. BERNHARDI ANDREAE *ende* D. BERNH. SAGITTARI *rapport* 1). — Hebben D. BERNHARDUS ANDREAE *ende* D. BERNH. SAGITTARIUS na verrichtinge haerder commissie den synodo weder ingebracht, dat sy de E. E. heeren borgmeester GRUYS, D. VERRUTIUM met eenige der heeren gecommiteerden gesproken und van denselven verstaen hebben als volgt:

1. Dat haer E. E. de vocation, aen D. HOUBINGIUM geconferiert, voor wettelyck holden, dan te voren alle caspellynden und collatoren tot verscheyden malen verwittigett sint om neffens hen de beroepinge mit gemeynen consent te doen, und of sy sich rede niet alle hebben ingestelt, hadden sy doch solckes te willen doen belovet.

2. Dat volmachten des caspels Wirdum in de beroepinge D. ARNOLDI op voorgenoemden condition geconsenteert hadden, und tom teycken haers consens de 30 daler voer sich wolden holden und ARNOLDO niet laten volgen.

3. Welckes den E. E. heeren hooftmannen mede aengediendt synde, hebben deselvige voorgedachte hare sententie daerop fundieret.

4. Mede verclarende, dat sy achten, dat POPKO ABELS nyt privaten haet und affectie D. ARNOLDUM tegenstaet, und andere van den gemeynen luyden, die dagelycks met hem convercieren und ommegeen, aen sich hangen und derwegen op syn voorgeven niet sy te letten.

5. Concluderende, dat hare E. E. by hare gedane beroepinge aen D. ARNOLDUM gedencken te persisteren, naemtlyck dat hy dit jaer tho Wirdum sal verblyven. Na verloop deses jaers sint se niet gesinnet hem tegens der gemeynten wille aldaer to holden, ofte einen anderen ane hore bewilligung te stellen. Und begeerden, dat synodus sich deser sake wolde ontslaen und by haren voornemen laten berusten.

1) „rapport” YY heeft „rapport van hare commissie in causa D. Houbingii, vocati pastoris in Wirdum”.

Synodi resolutie over de beroeping D. ARNOLDI etc. 1). — Res. Synodus, op alle ingebrachte redenen und circumstantien ryvelyck lettende, befinden:

1. Dat beyde beroepingen, soo aen D. ARNOLDUM als oock aen dominum pastorem 2) in Garrelsweer geconferiert, niet in alles conform syn den woorde Gods und der kerckenordininge.

2. De saeke averst alsoo staende befindt synodus goet, dat den E. E. heeren Gedeputeerden wolde believeen de heeren collatoren und caspelluyden tho Wirdum door manniere van inductie te bereden soo mogelyck, dat D. ARNOLDUS de reste van dit jegenwoordige jaer tho May toe mochte tot Wirdum in dienste geduldet werden om meerder swaricheydt te verhoeden.

3. Dat na verloop desselvigen die heeren collatoren und caspelluyden tosamen ein nieuwe beroeping, den landtrechte und kerckenordininge conformlich, oft aen D. ARNOLDUM ofte eenen anderen behooren uytl to brengen.

4. Und so nene reconciliation tusschen D. ARNOLDUM und de gemeynthe aldaer conde getroffen worden, dat men ondertusschen sal arbeijden, datter een permutatio mochte geschien tusschen D. ARNOLDUM und einen anderen prediger, tot beter contentement der heeren collatoren und gemeynthe.

5. Eyntlyck verclaert synodus, dat classis Loppersumana in verhandelynge deser saecke sich feerne hebbe te buyten gegaen und gehandelt directlyck tegen ordre der kercken und resolution, mede op haer eygen gravamen in jungst gehaltenen synodo genomen, und deswegen fratres classis Loppersumanae scherpelyck gecensureert. Und nadat sy deprecationem culpae gedaen hadden, is hen geinjungeert worden hen verners voorsichtiger und sonder affecten in soo een gewichtige sake der kerckenordininge und Godes woordt gemes sollen handelen.

3. *De E. E. DODO AMSWEER recommandeert de sake der probstie, ten eynde die ad synodum nationalem mocht gebracht worden.* — Heeft de E. E. DODO VAN AMSWEER door een schrift de sake van de probstien den synodo commendiert und begeirt, dat deselve mede mochte in synodo nationali voorgestellet worden.

Res. Synodus achtet, dat solcks mede in de artic., van den geestelycken goederen und derselven abusibus handelende, begrepen sy und daerby cone und behoore verhandelt te werden.

4. *Dat geen ander stucken in voorgaende synodis ad nationalem syn gerefereert, als in voorgaende gravaminibus begrepen syn.* — Hebben D.

1) „etc.” YY heeft „Houbingii tot Wirdum.”

2) „als—pastorem” naar YY. Onze cod. heeft „als D. P.”

BERNHARDUS ANDREAE und D. WALRAVIUS de puncten, soo sy int doorlesen actorum synodaliū hujus provinciae na hebbende last van den synodo befunden, dat van den synodo hujus provinciae op synodum nationalem geremitteert syn, ingebracht. Und befindt synodus, dat deselve in voorgestelden gravaminibus, so ad synodum nationalem sollen gebracht werden, mede begrepen syn.

5. *Electie der persoonen ad synodum nationalem.* — Syn met gemeijne stemmen eligeert und bestemt worden wegen deses synodi om op synodum nationalem te reysen und denselvigen by te wonen volgende persoonen:

D. CORNELIUS HILLENIUS, D. JOHANNES LOELINGIUS,
D. licent. HALBES, senior,
D. WOLFGANGUS AGRICOLA, D. GEORGIUS PLACIUS,
de E. E. juncker JOHAN RUFFELAERT senior.

Sessio 7 hora 2^a pomerid. 10 Septemb.

1. *Geen particularia* 1). — Is omgevraegt worden, off oick yemandt van de h. broederen etwas int particulier voor hare persoon hadden voor te stellen, und is niet voorgebracht worden.

2. *Oncosten deses synodi extraordinariae sullen uyt de cloostergoederen betaelt worden.* — Is voorgesteld, waerher de kosten sullen genomen worden, die in desen synodo extraordinaria gedaen syn, waerop de E. E. heeren Gedeputeerden desen synodo bywonende belovet daerhen to arbeiden, dat dese kosten mochten uyt den cloostergoederen betaelt worden.

3. *Van D. VITI versoeck om tot Garshuysen te predicken, twelck hem a classe om volgende redenen was verboden.* — Is D. VITUS, gewesen pastor in Horhuysen, nu beroepen und wonende tho Garshuysen, gecompereert und gebeden, dat in syn saecke van den synodo mochte gedaen und hem vergonnet worden tho predigen tho Garshuysen, synde hem van classe Loppersumana solckes verboden om volgende redenen, die van den deputatis classis Loppersumanae gementioneert syn, als:

1. dat de beroepingē tho froe und untyde, also binnen twee maenden na des za. pastoris SIBRANDI doodt, aen hem gedaen is;

2. dat de beroepingē sonder weten ende consent der gemeynthe geschiet is, die alsoch niet en consentiert;

3. dat D. VITUS sich mit der woning tho Garshuysen begeven heeft sonder des classis begroeting und consent, ende dat solckes strecket tot krenckinge des genadenjaers voor de weesen des zal. SIBRANDI.

Waerop D. VITUS syne verclaringe gedaen, welcke synodus met de

1) „particularia” YY heeft „particularia in hac synodo vörgebracht”.

voorgedachte redenen des classis overlegt hebbende erachtet, twaer dat D. VIRTUS sich daerinne hebbe te buyten geaen, dat hy sonder weten des classis sich tho Garshuysen met der woninge gesettet und deswegen censurabel sy. Doch dewyle samptlycke collatoren syn vocation onder-teyckent hebben und de gemeynthe sich itziger tydt daertegens niet op-poniert, laet synodus de beroepinge passeren, consentierende domino Viro den dienst aldaer als prediger nu voortaan tho bedienen, doch dat D. VIRTUS aenneme und mit syn eygen handt becrachtigen die kinderen in den genadenjaer in geryngsten niet te willen vercorten, soo wyt als datselve strecket na goetvindinge des classis und deputatorum synodi.

Welckes D. VIRTUS heeft belovet te doen und dese acte met syn eygen handt onderteyckent. JOHANNES VITUS.

4. *Deputati by provisie gestelt in plaetse deputatorum, die ad syn. nation. reysen.* — Dewyle drie van den deputatis synodi na den synodum nationalem te verreyden geeligeert syn, und D. SCHONENBORGII alleen van den deputatis thohuys blyft, soo syn genoemt D. UCHTEMANNUS und D. STRATEMANNUS, welcke loco deputatorum synodi absentium sullen in voorfallenden swaricheyden domino SCHONENBORGIO (van hem daerto verwittiget synde) assisteren, oock nomine synodi de credentzbriefen und instructien, soo den deligeerden ad synodum nationalem sullen medegegeven worden, tho subscriberen.

5. *Deputati synodi sullen class. Enerum assisteren om hare synodale etc. oncosten van jonc. STERKENBORG te becomen.* — Dewyle noch van classe Enerumana werdt begeert, dat haer mochte de handt geleystet worden, dat sy de synodale und classicale costen, by joncker STERKENBORG resterende und van hem geweygert worden, tot nu toe mochten genieten.

Res. synodus, dat deputati synodi daerhen by den E. E. heeren Gedeputeerden bestes vermogens sollen aerbeyden, und dat mit den eersten.

6. [*Censura morum geholden, ende niemandt censurabel befonden*] 1). — Eyntlyck is censura morum geholden und godloff niemandt censurabel befunden.

Und syn daerop dese acten van den samptlicken aenwesenden broederen onderteyckent:

CORNELIUS HILLENUS, minister Jesu Christi Groningae, synodi praeses.

WOLFFGANGUS AGRICOLA, pastor in Bedum, synodi assessor.

GEORGIUS PLACIUS, pastor in den Dam, synodi scriba.

HUBERTUS BRUCHERUS, p. in Haren.

1) Dit bijschrift aangevuld uit YY.

EGBERTUS HALBES licent., senior.
 TITUS THEODORI, pastor in Slochteren.
 REGNERUS WOLFFIUS, pastor in Weiwert.
 JOACHIMUS ZORIUS, pastor in Loppersum.
 WILHELMUS WALRAVIUS, pastor in W. Embden.
 JOHAN RUFFELAERT.
 ANDREAS STRAETMANNUS, pastor in Suytwolda.
 JOACHIMUS BORGESIUS, v. d. minister in Westerwytwertt.
 JOHANNES SCHMALTIUS, p. in Tynallinga.
 PETRUS CRUSIUS, v. d. m. in Saxumhuysen.
 BERNHARDUS SAGITTARIUS, p. Enerumanus.
 BERNHARDUS ANDREAE, v. d. m. in Esinga.
 JOHANNES LUBBERTI, m. v. d. in Grypskercke.
 EVERHARDUS VALCKIUS, v. d. m. in Olde und Niehove.
 STEPHANUS KOHNIUS, pastor Bourtanganus.
 WIGBOLDUS HOMERI, pastor tho Midwolda.
 JOHANNES LOLINGIUS, pastor tho Noortbroeck.

Dese acten des eersten synodi extraordinariae, met den
 originale acten gecollationeert synde sint in alles gelyck-
 luydende befunden.

Actum desen 15^{en} Octobris anno 1618.

CORNELIUS HILLENIUS, deputatus synodi.

GEORGIUS PLACIUS, synodi deputatus.